

SAMRÅDSDOKUMENT OM VATTEN 2019-UTKAST

Vattenåtgärder och havsplanering

INNEHÅLL

Bakgrund	1
Tabellsammanställning med teman och förslag från samråden	2
Sammanfattning av inkomna förslag	8
Inkomna samrådsförslag i punktform.	9
Miljöbyråns synpunkter med förslag till en strategi- och finansieringsplan för landskapsregeringens vattenarbete framöver.....	10
Kortfattat och prioriterat förslag från miljöbyrån som ger stora vinster för miljö och klimat	10
Bilaga 1. Information om förvaltningsplanen för vatten	12
Bilaga 2. Miljöbyråns pågående EU-projekt	13
Bilaga 3. Utplockade förslag från dokumentet Väsentliga vattenvårdsfrågor	13
Bilaga 4. Diskussion om avlopp och stödmöjligheter	14

BAKGRUND

Landskapsregeringens Miljöbyrå genomför under hösten 2019 lagstadgade samrådsprocesser, kopplat till utvecklingsmål 3 (vatten av god kvalitet) och de vattenrelaterade EU-direktiven med fokus på vattendirektivet och havsplanering. Ett uppdaterat vattenåtgärdsprogram, en förvaltningsplan samt en åländsk havsplan ska tas fram under 2019–2020. I december 2021 ska Förvaltningsplanen med tillhörande vattenåtgärder fastslås och innehållet rapporteras till EU senast i mars 2022. Havsplanen ska vara godkänd i mars 2021.

Inbjudan till samråd har skett till via en sändlista med över 500 personer utskickad till många olika målgrupper som till exempel landskapsregeringens avdelningar och byråer och brevledes till ÅMHM (tillstånds- och tillsynsmyndighet), till ÅPF (Ålands producentförbund), hushållningssällskap, Leader, fiskodlare, fiskare, skogsorganisationer, vattenbolag, intresseorganisationer, NGO:s, olika branscher, kommuner, intresserad allmänhet och politiker.

Muntliga samrådsmöten genomfördes den 2, 4, 9 och 11 oktober 2019 med 2 timmar per tillfälle. Möjlighet till att skicka in ytterligare skriftliga synpunkter finns, till dnr ÅLR 2019/6300.

Frågeställningarna i faktarutan nedan presenterades vid varje samrådsmöte, därefter hölls öppna diskussionsmöten där alla synpunkter och förslag samlades in. Allt som allt deltog 79 personer deltog på samråden.

Vattendirektivet och marina strategidirektivet –målet är en god vatten- och miljöstatus i våra vatten

Vad menas?

- Inga onaturliga algblomningar
- Bra fiske, rekreation och bad
- Inga onaturliga döda bottenar och friska undervattenhabitat
- Rikt fågelliv och biologisk mångfald
- Gott och hälsosamt dricksvatten för både människor och djur

Dessutom ingår uppföljning av tex mikroplaster och buller (marina strategidirektivet)

Havsplanering – havet ska användas hållbart nu och i framtiden

Vad menas?

- Havspaneringen ska främja hållbar utveckling och tillväxt för havsberoende verksamheter och användare
- Havspanen ska stöda hållbarhetsmålet att uppnå god vattenkvalitet och god miljöstatus i kust- och havsområden.
- Samspelet mellan land och hav är viktigt att beakta i havspaneringen för att främja samexistens mellan olika verksamheter och användare.
- Havspaneringen bereds med gränsöverskridande samarbete för att se till att östersjöns havspaner inte kommer i konflikt med varandra.

Diskussionsgrupper

Diskussionerna har varit ganska fria och utgångspunkten har varit att dels välja något ämne som kopplar till vattendirektivets behov av åtgärder och dels till havspaneringens målsättningar.

Förslag på frågor

- Hur ska vi göra för att nå målen i dessa direktiv?
- Vilka är det viktigaste sakerna för individen, för samhället för ekosystemen, för östersjön?
- Vilka verktyg kan vi använda och hur ska vi samarbeta bäst, sektorsövergripande och överlag?
- Egen frågeställning, eget tema

Nedan presenteras teman och de utmaningar som tagits upp vid mötena samt olika förslag till lösningar, utan inbördes ordning.

TABELLSAMMANSTÄLLNING MED TEMAN OCH FÖRSLAG FRÅN SAMRÅDEN

Tema	Utmaningar	Förslag
Markägare	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hur få markägare positiva till vattenförbättrande åtgärder? ➤ Hur få pengar? ➤ Rådgivning? 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rådgivning till markägaren ➤ Inget tvång; hur tycker ni att vi borde göra? ➤ Skogsägare känner bäst till sin egen skog

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Någon form av kompensation måste erbjudas ➤ Bra med utomstående projektchef ➤ Vända sig till i första hand positiva markägare
Markägarrätt	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tvetydig svårtolkad information ➤ Dålig kommunikation ➤ Ingen fastslagen årlig ersättning (vattenskydd) ➤ Restriktioner 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ersättning från Ålands vatten för markägarintrång såsom betande djur ➤ Hänsyn måste tas till att vattenskyddade områden byter markägare, en årlig ersättning behövs ➤ Gör personliga inbjudningar till berörda parter – far ut tillsammans för att se hur det är i praktiken ➤ Restriktioner bör vara anpassade på gårdsnivå. Det är stor skillnad på vad som produceras på gårdar med husdjur kontra specialodlingar
Hållbart jordbruk	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bryta stigma – ”utpekad som miljöbov” när man producerar livsmedel ➤ Öka punktinsatser ➤ Möjliggöra mer individuella insatser ➤ Lönsamheten ➤ Småskaliga företag ➤ Stallgödselspridning 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Informationsinsatser ➤ Knyt insatser närmare gården ➤ Prata om förluster istället för läckage ➤ Digitalisering ➤ Lönsamhet: stora gårdar gör mest och bäst miljöinsatser. Lönsamhet är avgörande för att kunna arbeta vidare ➤ Erfarenhetsutbyte ➤ Våga reglera
Förutsättningar för näringslivsutveckling	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hur få miljöutvecklingen lönsam? ➤ Hur utveckla fiskodlingen och samtidigt uppfylla krav i lag, EU-direktiv och HELCOM? ➤ Hur ta hänsyn till skärgårdskommunernas (vattenomflutna samhällen) speciella beroende av vattenberoende verksamheter? ➤ Klarhet i möjligheterna till etablering (och även nyetablering) av 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uppmuntra till ännu miljövänligare fiskodling genom teknisk utveckling (moröt istället för piska) ➤ Utveckla en vattenförbättringsfond med möjligheter för kompensationsåtgärder ➤ Klara och tydliga regler spelregler för näringarna framtagna i samspel med dem och som möjliggör utveckling, inte avveckling eller stagnation

	verksamheter, d.v.s. vad är möjligt?	
Vass och vassutbredning	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Att få ett samarbete mellan fiskelag och privata vattenägare för att få igång vassklippning ➤ Någon behöver ta tag i ansökningar och samarbetsfrågorna samt utreda om det finns tillräckligt mycket näring i vass ➤ Vassutbredning 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Skörda vass och bärga bort – till exempel balning eller biogas (maskin under utveckling i Pargas)
Skyddszoner mot stränder och strandbete	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Skyddszoner/Strandzoner – hur bra är de? Hur breda ska de vara? Olika budskap om vattenvård och biologisk mångfald 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Är det bättre att skörda så att nytt får växa upp? ➤ Idag gäller 10m skyddszoner för skogsbruk vid vatten, men det går inte att säga exakt hur breda strandzoner ska vara för att göra största möjliga nytta. Allt beror på jordarter, erosionsbenägenhet, trädslag etc. ➤ Strandbeten behöver diskuteras än mer
Skogsdiken och skyddszoner	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hur ska skogsdiken skötas? Det finns olika skolor. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det är viktigt att se helheten, dvs att skyddszoner främjar biologisk mångfald samt är spridningskorridorer
Marina reservat	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vad vill vi uppnå? Regler? På allmänt vatten får man ej förbjuda fiske. Hur ska ett marint reservat övervakas? 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det förefaller enklast att få någon privat vattenägare att skydda sitt vatten och då kan personen förbjuda fiske samt införa båtförbud för att bevara och bygga upp framtidens hållbara resurser i havet
Ska landskapsregeringen tala med en stämman?	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hur ska de olika sakbyråernas åsikter hanteras i förhållande till varandra? ➤ Remisser/hörande måste komma in mycket tidigare i planeringsprocessen ➤ Kulturmiljöer har inget lagskydd 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det behövs en kontinuerlig intern dialog ➤ Varje byrå vid måste få vara en egen självständig aktör ➤ Praxisförändring när det gäller kommunala planer ➤ Skydd av kulturmiljöer behövs
Avloppsfrågor, regelverk kring enskilda avlopp,	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Enskilda avloppregelverket är inte klart och känt bland användare 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Enskilda avlopp: Det behövs en informationskampanj om gällande regler.

<p>avlopps nät och bräddningar</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Inventering av dagsläget viktigt, ett måste då det är en förutsättning för fortsatt arbete ➤ Resurserna i kommunen räcker inte till ➤ Bräddningspumpar och -punkter 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det behövs mer resurser till ansvariga myndigheter för inventering och uppföljning. ➤ Förtydligad lagstiftning. ➤ Bräddningar: det behövs information om att inte använda vatten vid strömavbrott ➤ Reservkraft vid pumpstationer ➤ Larm
<p>Städa badstränder</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Problemen syns tydligt vid Nabben och Båtnabben med fåglar (gäss) som smutsar ned ➤ Annat skräp: det saknas sopsorteringskärl och askkoppar vid tex Nabben, speciellt vid stockborden 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Finns det bra åtgärder mot fåglar på stränder, tex hur man ska skrämman bort dem? ➤ Det behövs bättre sopsorteringskärl för olika avfall ➤ Det behöver placeras ut askkoppar, då fimpar är ett stort problem ➤ Kan redskap anskaffas för frivillig städning? ➤ Det behövs en större medvetenhet om nedskräpning och det behövs uppmuntran att städa.
<p>Nytt vattenåtgärdsprogram – tidsplan - budget</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hur får vi ett tydligt åtgärdsprogram per avrinningsdistrikt/-område med åtgärder, tidsplan, budget och ansvariga? ➤ Vi behöver näringsbalans per avrinningsområde ➤ Ansvariga parter ska ha ekonomiskt stöd och genomförandekapacitet för att genomföra åtgärden, det är inte så idag, 2019. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ta fram avrinningsdistrikt och näringsbudget per avrinningsområde mha Å-HYPE. Det bör vara tydligt också om det är reella siffror eller modellerade siffror. ➤ Det behövs en egen budget för genomförande av vattenförbättrande åtgärder för att nå god vattenstatus. Det är nödvändigt för att uppfylla vattendirektivets krav. ➤ En tidsplan med tydlig ansvarsfördelning med delmål, halvtidsuppföljning och möjlighet till tilläggsbudget. ➤ Generella åtgärder för alla avrinningsområden med jordbruksmark. ➤ Specifika åtgärder för varje enskilt avrinningsområde.

<p>Uppföljning av nuvarande Förvaltningsplan</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Man flyttar fram tidtabeller för när alla vatten ska uppnå god vattenkvalitet. Senaste uppdatering 2017. ➤ Högre prioriteringar och mer resurser till arbetet för ett bättre vatten. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ En utomstående sakkunnig köps in för att göra upp en struktur i samarbete med miljöbyrån. ➤ En budget för samtliga åtgärder inom perioden med minskning av näringsämnen och kostnad per åtgärd. ➤ En tydlig deadline för alla projekt/aktiviteter. Ta exempel från Finland och Sverige.
<p>Råvatten/dricksvatten</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det sker en historisk utveckling mot det sämre, mera näring idag i vattnet. ➤ Vattenskyddsplaner är nödvändiga; hur gör vi? ➤ Problemen med vattenkvaliteten har sitt ursprung i källor som jordbruk, kalavverkning, atmosfäriskt nedfall, enskilda avlopp, bosättning, avloppsledningar, kemikaliehantering. Andra utmaningar är fosforfällor och fiske. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det behövs fler fosforfällor, konceptet behöver utvecklas ➤ Fiske som tar bort näring ➤ Vattenskyddsplaner behöver ha konkreta föreskrifter ➤ Stöd från fonder etc. behövs för att förverkliga åtgärder ➤ Rening av avlopp – hur få ekonomi i detta? ➤ Det behövs enkla regler för vattenskyddsförrättningar, särskilt i ersättningsfrågor
<p>Marina skyddsområden och biologisk mångfald</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Resurskrävande karteringar av undervattensnatur. ➤ Svårt att upprätta skyddsområden pga. juridiska omständigheter. ➤ Äganderätten på Åland. ➤ Hur minimera effekterna av dagens farleder? 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mer karteringar för att få bättre beslutsunderlag ➤ Upplysning om vad det innebär att skydda ett område, tex delvis under lekperioder
<p>Kommunala avloppsverk och ekonomi i skärgården</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Det är svårt att få ekonomi i nyinvesteringar och VA-infrastruktur. ➤ I skärgården handlar det om små volymer. ➤ Höja bruksavgifter? 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Landskapsbidrag återinförs för VA-infrastruktur, skärgården/landsbygden¹.
<p>Fiskodlingens framtid</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Näringsläckage ➤ Ekonomi/stödåtgärder ➤ Kompensationsvattenförbättringsfonder 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Använd foder av lokala näringskällor, till exempel åkerböna ➤ Alternativa arter ➤ Motverka nettoökning – minskad import av foder

¹ Se kommentarer i bilaga 2.

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ekonomi – samhällen (kommuner) ➤ Transporter 	<p>och landbaserad fiskodling</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Gynna fiskodlare med ekonomiska morötter för att satsa på hållbara lösningar ➤ Odlad djurplankton i rester från avloppsvatten ➤ Alternativa näringar för nuvarande fiskodlare ➤ Utlokalisering av landskapets administration ➤ Ny teknik för hållbar fiskodling
Samordning mellan sektorer och av olika åtgärder inom olika områden	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fokus mest på "eget" område. ➤ Hitta optimala åtgärds kombinationer inom olika vattenförekomster 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kommunikation mellan sektorer ➤ Hitta vinn-vinn mellan olika områden (cirkulär ekonomi) ➤ Arbeta över kommungränser ➤ Implementera ökad användning av olika åtgärds kombinationer
Belastning av näringsämnen	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fastställande av belastningsvärden ➤ Identifiera belastningskällor ➤ Yttre påverkan (havsströmmar, flygtrafik) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mätning av alla belastningskällor (identifiering) ➤ Om man använder schabloner ska det godkännas av alla ➤ Samarbete och rådgivningsfunktion som gynnar bra produktion ➤ Använd goda exempel (våtmarker, bevattningsdammar)
Vattenslöseri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Brist på information och kunskap om behovet av att inte slösa samt hur man gör ➤ Brist på teknologi ➤ Brist på incitament (vatten är billigt) ➤ Brist på myndighetsstyrning (vart tog vattenkrisgruppen vägen) ➤ Brist på politiskt engagemang ➤ Brist på långsiktig planering (+10 år) ➤ Användning av dricksvatten för att bevattna grödor och båttvätt 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Finansiera reservvattentäcker, sparkampanjer etc. ➤ Minska vattenanvändningen: <ul style="list-style-type: none"> - använd regnvatten - differentierad grundavgift - se gråvatten som en resurs - återanvänd vatten i huset, tex spola toan med tvättvatten ➤ Bidrag till enskilda lösningar: <ul style="list-style-type: none"> - Smartare toaletter

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Användning av dricksvatten i småskalig industri, till exempel fiskodling ➤ Användning av kylvatten i industrin 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bidrag till turistföretagare, gästhamnar och båtvättar.
--	---	--

SAMMANFATTNING AV INKOMNA FÖRSLAG

Överlag efterfrågas det mer riktade, stödjande insatser och individuell rådgivning både till jord- och skogsbruk. Punktinsatser anpassade till olika gårdar behövs. Information behöver överlag bli tydligare till markägare och det behövs klara och tydliga spelregler, samt möjligheter till ersättning vid markintrång. Det är också viktigt att bryta stigma, dvs att inte peka ut någon som "bov" utan att istället prata om förluster istället för läckage. Inspiration och erfarenhetsutbyte är viktigt, för att ta i bruk nya metoder och kunskap. Använd goda exempel (våtmarker, bevattningsdammar).

Det framfördes att det är viktigt med breda höranden i ett tidigt skede (vid tex kommunal planering) och en utökad intern dialog på ÅLR. Varje byrå vid måste få vara en egen självständig aktör. Det är också en brist att det idag saknas skydd för kulturmiljöer.

Mer morötter efterfrågas överlag, dvs möjligheter till ersättning och kompensation. Detta är speciellt viktigt ifråga om dricksvattenskyddet, där konkreta skyddsföreskrifter efterfrågas. Uppmuntra till ännu miljövänligare fiskodling genom teknisk utveckling (morot istället för piska). Även landbaserade fiskodlingar lyftes, liksom användning av lokala råvaror till fiskodlingsfoder.

Enskilda avlopp och bräddningar är ett fortsatt problem som behöver åtgärdas, regelverket är inte känt och resurserna i kommunerna räcker inte till. Samtliga av de kommuner som deltog på mötet den 11 oktober ansåg att det var väldigt viktigt att landskapsbidraget återinförs, då medel behövs för nyinvesteringar, underhåll och reparation av Va-nätet. På grund av att mindre medel och resurser finns att tillgå, så står idag viktigt arbete med VA stilla. Det finns ett stort behov av att kartlägga hela ledningsnätet samt utföra punktinsatser. Det diskuterades även förutsättningar för ett helt hållbart avloppvattenssystem, där man sätter en ny standard och där man tar tillvara på alla kubik.

Vattenslöseri är ett stort problem och det behövs såväl ett cirkulärt tänkande som ny teknik och kunskapsspridning. Vid byggprojekt behöver man ha ett helhetstänk, inkludera recirkulerande system och ny teknik med snålspolande toaletter samt att gråvatten behöver utnyttjas bättre. Det behövs även information och kunskapsspridning så att man inte använder dricksvatten på fel sätt, som tex till att tvätta bilar, båtar, bevattning osv. På samma sätt som det går att få bidrag för att installera solpaneler borde det gå att få bidrag för smarta lösningar, till exempel för gråvattencirkulation. Initiera pilotprojekt mot vattensvinn vid planering och byggnationer som goda exempel på en mer hållbar framtid.

Ett av förslagen var att implementera ökad användning av olika åtgärds kombinationer, där ett konkret exempel gavs. Det går att minska sötwateranvändningen genom att bevattna åkrar med brackvatten (där det är möjligt). Det ger mer näring till åkern och därmed en möjlighet att minska användningen av konstgödsel med 5–10 %, vilket i sin tur ger lägre näringsläckage. Genom samordning får man en vinn-vinnsituation.

En annan viktig fråga att lösa är hur värdefull undervattensnatur ska kunna skyddas ifall inte allmänna vatten kan användas för långsiktigt skydd för att främja ett framtida hållbart fiske och viktiga naturresurser. Det är överlag svårt att upprätta skydds-zoner i havet, det behövs mer information om vad det innebär. Att freda en vik under lektid behöver inte betyda att allt förbjuds, utan det handlar om en förebyggande insats under en viktig period i fiskens utveckling. I övrigt behöver man titta på farledernas placering och hastigheter för att minimera påverkan på erosion, förändrad cirkulation och påverkan på sjöfågel mm.

Andra frågor som behandlades gällde vasskörd samt behovet av rena badstränder. I övrigt diskuterades uppdateringen av åtgärder och förvaltningsplanen för vatten.

INKOMNA SAMRÅDSFÖRSLAG I PUNKTFORM.

Miljöbyrån rekommendera att beslutsfattare och andra att ta till sig av de förslag som inkommit genom samrådsprocesserna, några av dessa sammanfattas i följande punkter:

- **Kommunikation, information och individuell rådgivning behöver förbättras till markägare, hushåll och branscher.**
- **Höranden behöver ske i ett tidigt stadie i alla planeringsprocesser.**
- **Förbättrat samarbete och samverkan mellan olika aktörer är viktigt.**
- **Kompensation och ersättning, dvs morötter, behövs överlag. Morötter och stöd behövs för teknikutveckling. Det är viktigt att lösa finansieringsfrågor för att kunna uppnå en hållbar utveckling och bättre vattenkvalitet.**
- **Vattenslöseri är ett stort problem och det behövs såväl ett cirkulärt tänkande som ny teknik och kunskapsspridning. Initiera ett pilotprojekt –planera och bygg med cirkulära lösningar och ny teknik - som ett gott exempel på en långsiktigt hållbar utveckling för smarta samhällen utan vattensvinn och övergödning.**
- **Utnyttja befintliga verktyg och EU-medel i högre utsträckning för att leda riktningen mot renare vatten, klimatanpassningar och minskat vattensvinn.**

INKOMNA SKRIFTLIGA SYNPKTER

Ålands producentförbund och Hushållningssällskapet känner stor osäkerhet då ny vattenlag ännu inte trätt i kraft. De anser att tidigare förvaltningsdokument varit felaktiga och kräver att atmosfärisk deposition, belastning via havsströmmar, flygtrafik och sjöfart ska tas upp². De framför även synpunkter på de belastningsberäkningar som utförs för jordbruksmark och vill även lyfta upp problematiken med gamla synder, t.ex. i sjöar (den sk interna belastningen). De anser att det måste finnas rimlighet i de krav som ställs på primärnäringar och att åtgärder för jordbruk måste anpassas efter lokala förhållanden och utifrån reviderade belastningsdata³. De framhåller även vikten av att en havsplan inte får innebära några förändringar gällande pågående verksamheter.

² I förvaltningsplanen för åren 2016-2021 tas kvävedioxidutsläpp upp på sidan 87 under del 5.2.9. Atmosfärisk deposition behandlas på sid 86 samt sid 66. När det gäller vad som kommer via strömmar anses den belastningen huvudsakligen täckas av den vattenövervakning som sker, men detta ingår även i SMHI:s kustzonsmodell för Åland.

³ SMHI:s belastningsverktyg (Å-Hype + kustzonsmodellen) som är på väg att tas mer aktivt i bruk för Åland innehåller såväl uppgifter om strömmar, nederbörd, atmosfärisk deposition, jordarter osv samt inkluderar direkta mätta data. Den atmosfäriska depositionen inkluderar

Föglö kommun påpekar att havsvatten i skärgården på sikt kan bli en råvattentäkt och att det måste beaktas vid planeringen. De anser att man ska sträva efter gemensamhetsanläggningar och till att dessa lösningar inte blir dyrare för brukarna än enskilda anläggningar.

MILJÖBYRÅNS SYNPUNKTER MED FÖRSLAG TILL EN STRATEGI- OCH FINANSIERINGSPLAN FÖR LANDSKAPSREGERINGENS VATTENARBETE FRAMÖVER

Miljöbyrån anser att den största prioriteringen för inre vattenområden ska ligga på att åtgärda övergödningen och genomföra klimatåtgärder och -anpassningar. Landskapsregeringen skulle till exempel behöva ta fram en klimatanpassad bevattningsstrategi och en strategi- och finansieringsplan för översyn och åtgärdande av olika källor till övergödning som t.ex. enskilda avlopp, bräddpunkter, dagvattenhantering, jord- och skogsbruk, industrier, mm. Lokala åtgärdsplaner för speciellt känsliga vattenområden bör prioriteras. Det är också viktigt att dricksvattnet får ett långsiktigt och hållbart skydd.

För yttre vattenområden måste arbete med att komma åt punktkällor och internationell samverkan prioriteras. Dessutom är en hållbar kustzonplanering liksom havsplanering viktigt för att lokalisera olika verksamheter, så att påverkan på de mest biologiskt värdefulla platserna minimeras, eftersom till exempel grunda vikar med viss typ av växtlighet utgör barnkammare för kommersiellt och ekologiskt viktiga fiskarter. Friska vattenmiljöer gynnar även rekreation och turism.

EU-medel och Central Balticprogrammet kan användas i större utsträckning. För att få till stånd en hållbar utveckling med friska vattenmiljöer krävs samverkan, resurser och politiska prioriteringar.

Förslagen som presenteras är inte politiskt förankrade, utan visar en möjlig väg framåt för att söka uppnå vatten av god vattenkvalitet långsiktigt i nuläget.

KORTFATTAT OCH PRIORITERAT FÖRSLAG FRÅN MILJÖBYRÅN SOM GER STORA VINSTER FÖR MILJÖ OCH KLIMAT

- **Samverkankluster och stöd till kommuner.** Inrätta samverkanskluster för kommunerna (oavsett antal kommuner) med en central samordnare för VA-frågor (förslagsvis ÅLR). Återupprätta ett landskapsstöd till kommuner som kan användas för samverkan mellan kommunerna för att effektivisera vissa delar av VA-arbetet med kartläggning och digitalisering av VA-ledningsnät, ny teknik mot vattensvinn, informations- och utbildningsinsatser samt stöd till vattenförbättrande åtgärder vid olika utflöden (mot övergödning) och klimatanpassade åtgärder (mot översvämning). Med ett något annorlunda upplägg torde "förorenar betalar-principen" kunna uppfyllas, se avslutande funderingar. Miljöingenjör på miljöbyrån föreslås vara samordnare, i övrigt kanske 100 000–200 000 euro/år av statliga medel behöver avsättas till kommunsamarbete för bättre samverkan mot övergödning och för att upprätthålla en hållbar klimatanpassad dricksvattenförsörjning⁴.

mätdata från Östersjön. Flygtrafikens avtryck kommer att bland annat speglas i mätdata. I övrigt styrs luftutsläpp av andra direktiv.

⁴ Se diskussion om detta i bilaga 4.

Uppskattat kostnad per år: ca 200 000 år.

- **Central samordning av EU-medel för god vattenmiljö och minskad klimatpåverkan.**
ÅLR anställer en central miljösamordnare med fokus på EU-medel som används till hållbarhetsmål som god vattenmiljö, biologisk mångfald och minskad klimatpåverkan. Den personen kan bistå med att ansöka om mer EU-medel, dels till alla ÅLR:s olika behov (som hållbar skärgårdstrafik, vattenförbättrande projekt, ny innovativ teknik osv) och dels för att bistå privatpersoner, kommuner, NGO:s och olika organisationer samt myndigheter vid ansökningar och genomförande av projekt som långsiktigt stärker miljön på ett hållbart sätt. Samarbete kan ske med Leader. Den totala kostnaden för ÅLR blir då en årslön på ca 55 000/år samt uppstartningskostnader för projekt (där sedan 75 % återbetalas från EU). Ifall redan anställda genomför projektet som en del av sitt eget arbete får man även betalt för lönen, kontor osv. Den årliga kostnaden för ÅLR kan då hamna på mellan 5000–40 000 euro/år efter bidrag, beroende på antal projekt, projektets storlek och behovet av investeringar. Att använda EU-medel är ett kostnadseffektivt sätt att få till nödvändiga förändringar och förbättringar.

Uppskattad kostnad: ca 55 000/år (anställd) samt ca 40 000 euro/år efter bidrag.

- **Vidareutveckla belastningsverktyget och ta fram lokala åtgärdsplaner.**
Landskapsregeringen behöver beställa betingsberäkningar för olika avrinningsområden på Åland, i syfte att ta fram lokala åtgärder som kan genomföras där det är störst behov av detta. Det behövs ca 50 000 för betingsberäkningar (detta behöver inte betalas varje år, men det behöver finnas framförhållning gällande uppdateringar vid behov). Att ta fram lokala åtgärder som förankras med markägare är en betydligt mer avancerad process. Det behövs medel till förankring, konsultkostnader (ca 3000) och framtagande av projektplan (runt 5000 euro/plan) samt anläggande. Se kostnader för ekologisk status nedan.

Kostnader för God ekologisk status:

- Strukturkalkning: 1 ha – ca 500 euro (minskar övergödning med 30 %)
- Våtmark 1 ha – 25 000 euro (minskar fosfor med 10 kg, kväve än mer)
- Fosfordamm 1 ha – 11 000 euro (minskar fosfor med 20 kg)
- Översvämningszon, två-stegsdiken – 1 km 2-stegsdike: ca 5500 euro (dammar etc. minskar med 10 kg och 2-stegsdike på en km minskar fosfor med 4 kg. Även kväve minskar, liksom att ett 2-stegsdike även utgör en klimatanpassning).

Denna punkt i sig beräknas kosta ca 83 000 euro ifall **en** våtmark på 1 ha anläggs, med en första betingsberäkning för allt vatten som grund.

Uppskattat kostnad för att upprätta fler vattenförbättrande projekt beräknas till ca 30 000 euro/projekt.

Efter betingsberäkning kan den årliga kostnaden uppgå till ca 30 000 euro/år, ifall en vattenförbättrande våtmarkslösning anläggs.

- **Använd befintliga program optimalt och trygga ersättning.** Det också viktigt att befintliga program (som LBU-program, operativt program för fiskerinäringen, skogsprogram osv) och regelverk utnyttjas optimalt i syfte att minska övergödning,

förebygga klimatförändringar samt för att öka den biologiska mångfalden. Det är överlag viktigt med tydlig information, enskild rådgivning samt möjlighet att ge ersättning vid olika skydd av miljön. Hur ska till exempel ett utökat vattenskydd betalas? Av vattenbolagen eller genom statliga medel?

Finansieringsfrågan för upprättande av vattenskyddsområden måste lösas.

Uppskattad kostnad per år. En miniminivå för att nå längre när det gäller vattenförbättring hamnar för ÅLR:s del på minst 400 000 euro per år ifall ett vattenförbättrande projekt per år anläggs, utöver det som sker via LBU-program, Leader och olika vattenförbättrande projekt, samt övriga program och strategier. Kostnader för ett strängare vattenskydd är svårare att uppskatta, då en bedömning behöver utföras från fall till fall.

BILAGA 1. INFORMATION OM FÖRVALTNINGSPLANEN FÖR VATTEN

Förvaltningsplanen utgör ett samlat dokument med all information som EU kräver om avrinningsdistriktet. Förvaltningsplanens upplägg följer vattendirektivets bilaga VII. Nedan presenteras några viktiga kapitel. De första kapitlen 1–3 är av övergripande karaktär.

I kapitel 4 beskrivs avrinningsdistriktet Åland.

I kapitel 5 beskrivs belastningen för de åländska vattnen. Industri och farliga ämnen behandlas specifikt i kapitel 5.2.7–5.2.9. En belastningsinventering finns också som separat rapport på ÅLR:s hemsidor.

Belastningsinventering:

<https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/belastningsinventering-aland.pdf>

I kapitel 6 behandlas övervakningen.

I kapitel 7 bedöms vattnets status och i kapitel 7.2.6 finns en sammanställd tabell med bedömning av vattenstatus, med tidpunkter för måluppfyllelse.

I kapitel 8 utförs en ekonomisk analys och konsekvensbedömning. I kapitel 8.2 behandlas åtgärder för förbättrad vattenmiljö med konsekvensanalyser och kostnad per reduktion näringsämne i kg för olika åtgärder framgår i tabell 35.

I kapitel 9 beskrivs de grundläggande åtgärder som genomförs samt det kombinerade åtgärds paketet för 2016–2021 (kompletterande åtgärder).

Kapitel 10–14 innehåller information som EU efterfrågar och som måste redovisas i Förvaltningsplanen.

I Förvaltningsplanens bilagor finns olika sammanställningar och beräkningar. I bilaga 6 redogörs det till exempel för jordbruksåtgärder som genomförs i LBU-programmet för att förbättra miljön. Dessa åtgärder är en del av de grundläggande åtgärderna, se tabell 57 och 58.

Länk till vattendirektivets förvaltningsdokument: <https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/ramdirektivet-vatten-0>

Bilaga 2. Miljöbyråns pågående EU-projekt.

Miljöbyrån genomför ett antal projekt, huvudsakligen finansierade av EU-medel för att långsiktigt och hållbart planera och bidra till vattenförbättring samt biologisk mångfald i Östersjön. Genom dessa projekt uppfylls främst hållbarhetsmål 3 (vatten av god kvalitet) och mål 4 (biologisk mångfald).

Länk till miljöbyråns EU-projekt:

<https://www.regeringen.ax/miljo-natur/vatten-skargard/pagaende-projekt>

BILAGA 3. UTPLOCKADE FÖRSLAG FRÅN DOKUMENTET VÄSENTLIGA VATTENVÅRDSFRÅGOR

Några konkreta förslag från miljöbyråns dokument Väsentliga vattenvårdsfrågor med utökad text om finansieringsmöjligheter:

- Central samordning och ekonomiskt stöd till kommuner för fortsatt VA-utbyggnad/underhåll och uppföljning. Tillsyn, handledningar och rådgivning skulle behövas.
- Ekonomiskt stöd till vattenförbättring, kanske genom Leader eller Central Balticprogrammet. Det är viktigt att fördröja/rena dagvatten, minska och fördröja bräddningar från pumpstationer och förlust av näring från annat avrinnande vatten med mer grönområden, biofilter och flexibla våtmarkslösningar.
- Ekonomiskt stöd och rådgivning, kanske genom Leader eller Central Balticprogrammet. Det behövs åtgärder som stärker den biologiska mångfalden som till exempel fiskevåtmarker som stärker rovfisk, vilket i sin tur stärker ekosystembalansen och motverkar övergödning.
- Insatser och stöd behövs för övergång till mer ekologiskt hållbara fiskodlingar, för att minska utsläppen av övergödande ämnen i kustvatten. Utnyttja BAT och andra innovativa förslag och metoder. Möjligen kan operativa programmet för fiskerinäringen nyttjas.
- Upprätta vattenskyddsområden. Grundvatten och dricksvatten behöver få starkare skydd. Arbetet fortsätter med att ta fram föreskrifter och lösa ersättningsfrågan så att nya vattenskyddsområden kan inrättas. Dessutom behöver det utredas vem som ska stå för ersättningen ifall striktare regler införs.
- Ekonomiskt stöd och rådgivning, kanske genom LBU-program eller Central Balticprogrammet. Minskad användning av bekämpningsmedel med andra metoder och andra insatser som är bra för både vattenmiljön och pollinerare behövs, som till exempel insatser för att stärka blommande vägrenar.
- Ekonomiskt stöd och rådgivning, kanske genom LBU-program eller Central Balticprogrammet. Värna värdefulla ekosystemtjänster i jord- och skogsbruk, skydda kulturmarker och ängar.
- Ekonomiskt stöd och rådgivning, kanske via Leader eller Central Baltic-programmet, för att skapa och värna blå och gröna korridorer, dvs den infrastruktur för biologisk mångfald som behövs i både stadsmiljöer och i landskapet.
- Inom skogsbruk: Diskussioner behöver föras om olika åtgärder, finns nya innovativa, mer klimatanpassade åtgärder som även gynnar biologisk mångfald? Andra

frågeställningar gäller miljöcertifiering, regler för strandnära avverkning, små våtmarker och våtmarksinsatser samt bevarandet av artrika gamla skogar för kolinbindning. Kan EU-medel användas?

- Handlingsplaner och genomförande av "Plaststrategin" fortsätter såsom tex reglering via upphandlingar för att fasa ut s.k. "onödig plast", information och kunskapsuppbyggnad samt städkampanjer behövs även fortsättningsvis.
- Resurser behövs överlag för att möjliggöra en smart och hållbar planering och miljösamordning för att allt arbete som genomförs på ÅLR ska inkludera ett mångfaldstänk i arbetet. Biologisk mångfald i hav och på land bidrar till att vår natur klarar sig bättre vid klimatförändringar, vid parasitangrepp osv. Det vore önskvärt med en central miljösamordnare. Eventuellt kan detta genomföras genom Central Baltic-programmet, men då behöver resurser fördelas till detta.
- Det finns överlag mycket EU-medel att söka för en mer hållbar utveckling, men några av "de sökbara medlen" är ganska okända. Människor drar sig även för att ansöka om projektmedel då det medför en byråkratisk process. En central miljösamordnare skulle kunna arbeta mer övergripande med EU-medlen samt bistå vid ansökningar och genomförande, som bollplank.

Länk till dokumentet **Väsentliga vattenvårdsfrågor:**

https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/vasentliga_vattenvardsfragor_2022-2027_kustvatten.pdf

BILAGA 4. DISKUSSION OM AVLOPP OCH STÖDMÖJLIGHETER

Det råder olika synpunkter om hur VA-försörjningen ska ske på Åland. I texterna nedan tas detta upp sammanfattat med korta texter från olika personer och olika program i Riket och Sverige. Den åländska VA-planen följer samma linje som Sverige har genom Svenskt vatten.

Synpunkter från VA-plansansvariga:

Sedan arbetet med VA-planen startade har ÅLR gjort tydligt att medel för att tillämpa LL (1983:31) om understöd för vatten- och avloppsprojekt inte kommer erhållas då finansieringen ska skötas fullt ut av kommunerna själva. En enhetlig linje från ÅLR efterfrågas.

Flera landsbygdskommuner:

Kommunerna själva har vid olika samråd och diskussioner (gällande vattenskydd och vattenåtgärder) framhållit att det inte är möjligt att genomföra allt det som behövs för ett väl fungerande VA-system. De saknar både resurser och medel och flera har sagt gång på gång att de vill att landskapsandelar återinförs.

Rikets syn (från vattenåtgärdsprogram):

I riket rekommenderas förutom överföringsledningar även effektivisering av kvävereningen, samt sanering av avloppsnätet.

Ekonomiskt stöd: Genom offentlig finansiering kan man främja hållbara vatten- och avloppslösningar inom samhällenas avloppsvattenbehandling. Ansvaret för den allmänna utvecklingen av vattenförsörjningen ligger hos kommunerna. Vattentjänstverken och fastigheterna svarar för byggandet av vatten- och avloppsnäten. Kostnaderna för byggandet av avloppsnäten och reningen av avloppsvattnet täcks på vattentjänstverkens

verksamhetsområde med de vattenförsörjningsavgifter som debiteras vattentjänstverkens kunder. De statliga stödformerna är vattentjänstunderstöd och statens vattenförsörjningsarbeten. Statligt stöd behövs mera än i dagsläget i synnerhet för byggandet av överföringsledningar för avloppsvatten. Den statliga finansieringen fastställs i statsbudgeten.

-Styrning av markanvändningen: Byggandet av bostadsområden borde styras via markanvändningsplanering, så att nybyggnadsverksamheten sker inom vattentjänstverkens verksamhetsområden för avlopp. Vid planering av bostadsområden på grundvattenområden skall skyddet av grundvattnet beaktas.

Utdrag ur åtgärdsprogram för Norra Östersjön (Sverige):

Principen att förorenaren betalar med överföring av miljöskyddskostnaden på konsument eller fastighetsägare är genomförd inom industrin och VA-kollektivet liksom för fastighetsägare med enskilda avlopp. Inom områden där ingen ansvarig verksamhetsutövare kan knytas till åtgärdsobjektet, såsom för kalkning och efterbehandling av förorenad mark, tar staten det finansiella ansvaret. För åtgärder inom övergödning och fysisk påverkan sker finansiering i stor utsträckning med hjälp av bidrag.

SOU 2018:34 - Vägar till hållbara vattentjänster

Det är i 6 § vattentjänstlagen som det står att kommunen har en skyldighet att ordna vattentjänster om det behövs för skyddet av människors hälsa och miljö och om bebyggelsen ingår i ett större sammanhang. Det större sammanhanget tolkas i dag som att det gäller för minst 20 till 30 hus eller i vissa fall något färre. I praxis, det vill säga hur domstolar har tolkat lagen, har det visat sig att det i princip alltid finns ett behov av att skydda människors hälsa och miljön. Tolkningen har också varit strikt vad gäller att kommunen ska ansvara för vattentjänsterna genom allmänna anläggningar så snart bebyggelsen utgör ett större sammanhang. Det här har lett till konflikter och problem på flera håll i landet. Några kommuner har valt att inte tillåta exploateringar och ytterligare bebyggelse på landsbygden eftersom det hade blivit dyrt att ordna vatten och avlopp, det vill säga att avgifterna för alla i kommunen skulle behöva höjas. På många håll har fastighetsägare protesterat mot att de måste betala anläggningsavgifter, det vill säga den avgift kommunen tar ut för att ansluta fastigheter till kommunalt vatten och avlopp. I områden där fastigheterna har lågt värde är det inte alltid möjligt att låna för att finansiera den. Det är också vanligt är att fastighetsägare kräver att få bli anslutna till den allmänna anläggningen men att kommunen vill avvakta med den investeringen och i stället kräva att fastighetsägarna åtgärdar sina egna enskilda anläggningar. Det har framställts som ett demokratiunderskott att fastighetsägare inte har möjlighet att överklaga kommunens bedömning av vilka fastigheter som ska anslutas till den allmänna va-anläggningen och få den prövad utöver en laglighetsprövning.

Förorenaren betalarprincipen

I Ramdirektivet för vatten nämns behovet av fördelningsanalys i avsnittet om täckning av kostnaderna för vattentjänster i artikel 9 § 1. "Medlemsstaterna skall beakta principen om kostnadstäckning för vattentjänster inberäknat miljö- och resurskostnader, med beaktande av den ekonomiska analys som utförs enligt bilaga III och i enlighet framförallt med principen att förorenaren betalar. Medlemsstaterna skall senast 2010 se till att: /.../de olika vattenanvändningsverksamheterna, uppdelade på åtminstone industri, hushåll och jordbruk adekvat bidrar till kostnadstäckningen för vattentjänster, med utgångspunkt i den

ekonomiska analys som utförts enligt bilaga III och med beaktande av principen om att förorenaren betalar." (direktiv 2000/60/EG, Artikel 9 § 1). Motivet till fördelningsanalys i Ramdirektivet för vatten har en tydlig koppling till kostnadstäckning och principen om att förorenaren betalar. Även i vägledningen gällande ekonomisk analys för Ramdirektivet för vatten nämns fördelningsanalys och behovet av analys av fördelning av kostnader till följd av vattenanvändning, både avseende miljökostnader såväl som åtgärds-kostnader (Europeiska kommissionen, 2003a).

Miljöbyråns avslutande funderingar:

Att förorenaren ska betala är en självklar princip och självklart ska fastigheter/branscher som nyttjar vatten- och avlopp betala för det. Frågan är ifall full kostnadstäckning måste till för VA-system, såsom Sverige har utgått ifrån, eller om principer från Finland kan anammas, dvs att vissa delar betalar brukaren, men till exempel överföringsnät betalar staten? I övrigt när det gäller till exempel åtgärder som genomförs i jordbruk genom LBU-program så får jordbrukare EU-stöd till en viss del för att åstadkomma förbättringar i vattenmiljöer, detta innebär ju inte full kostnadstäckning. Det finns även andra exempel.

Ifall man har ett annat upplägg för landskapsandelar, dvs där man statligt stödjer kommuner som går samman i samverkanskluster över kommungränser och som anlägger överföringsnät, digitaliserar uppgifter, genomför utbildning och information om vattensvinn och ny teknik till sina invånare och samarbetar med klimatförebyggande åtgärder och mot övergödning blir det hela mer fristående från "förorenaren betalar-principen" och då kanske kommuner kan täcka resterande avgifter för VA enligt "förorenaren betalar-principen"? I VA-avgift behöver tillsynsavgifter ingå. Genom att införa bättre teknik och minska vattensvinn, samt arbeta med re-cirkulation av vatten så kommer vattenanvändningen att minska och därmed torde även utgifter för brukare minska på lång sikt.

Vattenbiolog Susanne Vävare